PRINCIPI I STANDARDI U PODRUČJU OBRAZOVANJA ODRASLIH U BOSNI I HERCEGOVINI

Siječanj 2014. godine

1. UVOD

Napori učinjeni tijekom posljednjih godina u zaustavljanju porasta nezaposlenosti u Europi i svijetu nisu dali očekivane rezultate. Dugotrajna nezaposlenost nastavlja rasti, a raširenost socijalne isključenosti i siromaštva postala je glavni problem skoro svih društava. Trenutno se milijuni ljudi suočavaju s problemom nezaposlenosti ili sa opasnošću od gubitka posla, te s tim u vezi i s potrebom unapređenja postojećih i stjecanja novih znanja, vještina i sposobnosti koje će im osigurati veće šanse za zapošljivost, kao i kontinuiranu prilagodljivost zahtjevima tržišta rada. U uvjetima ekspanzije novih tehnologija postojeća znanja brzo zastarjevaju te je potrebno njihovo stalno unapređenje kako bi se i pojedinci i društvo lakše i brže prilagodili zahtjevima koje tehnologijski napredak nosi. Također, razvoj demokracije i društava utemeljenih na poštivanju ljudskih prava, jednakosti i pravdi podrazumijevaju odgovorno građanstvo – pojedince osposobljene za uspješno vršenje njihovih osnovnih životnih uloga (radnih, građanskih, obiteljskih, rekreativnih). Mnoge zemlje su odgovor na sve ove izazove prepoznale u ulaganju u ljudske resurse, a ključno sredstvo u konceptu cjeloživotnog obrazovanja i učenja, u komu je obrazovanje odraslih prepoznato kao bitna komponenta obrazovnog sustava i jednako važno koliko i obrazovanje djece i mladih. Široko razumijevanje značaja i potrebe kvalitetnog obrazovanja za sve građane učinilo je da obrazovanje postane jedno od prioritetnih pitanja svake države i društva, koje treba da doprinese gospodarskom, socijalnom i kulturnom razvoju, kao i osobnom razvoju pojedinca.

Suvremene strategije razvoja obrazovanja se danas ne orijentiraju samo na obrazovanje djece i mladih. Naprotiv, naročito u posljednje dvije decenije u fokus obrazovnih politika europskih zemalja sve više ulazi obrazovanje i učenje odraslih. Posmatrano u svjetlu brzih promjena koje se događaju u svim aspektima društva i u kojima se prepliću različiti interesi i zahtjevi javnog i privatnog sektora, tržišta rada, civilnog društva i pojedinca, sve su veća i izvjesnija očekivanja da će svaki pojedinac htjeti i morati stjecati i obnavljati svoja znanja tijekom cijelog života. Zato obrazovanje odraslih postaje najdinamičniji segment obrazovnih sustava u Europi i svijetu. Kako bi bilo u funkciji podizanja konkurentnosti gospodarstva, jačanja socijalne kohezije i potpore osobnom razvoju pojedinca, obrazovanje odraslih treba razvijati kao specifičnu, fleksibilnu i vrlo važnu komponentu sveukupnog obrazovnog sustava i učiniti ga dostupnim svima, kroz različite vidove obrazovanja i učenja (formalne, neformalne, informalne).

Shodno tome, smjernice razvoja obrazovanja odraslih se danas projeciraju i baziraju na koncepciji cjeloživotnog obrazovanja i učenja kao sredstvu za napredovanje ka konceptu "društva koje uči". Cilj je stvaranje fleksibilnog i demokratskog sustava obrazovanja koji će biti otvoren i prohodan za sve, bez obzira na životnu dob i kroz koji će se i odraslim osobama osigurati veće i različite mogućnosti za učenje i stjecanja znanja za sva područja života i rada.

***

Upostava učinkovitog i otvorenog sustava obrazovanja odraslih u Bosni i Hercegovini je u najboljem interesu svih njenih građana, koji će kroz vlastiti razvoj doprinijeti ostvarivanju razvojnih ciljeva zajednice kojoj pripadaju.

2. MEĐUNARODNI I EUROPSKI STANDARDI U PODRUČJU OBRAZOVANJA ODRASLIH

Politike europskih zemalja u vezi s obrazovanjem odraslih se temelje na zajedničkim vrijednostima i principima definiranim u brojnim međunarodnim dokumentima i dokumentima Europske unije *(Privitak 1: Ključni dokumenti).*

Sukladno ovim dokumentima, opredjeljujuće vrijednosne kategorije u kreiranju politika i organizaciji sustava obrazovanja odraslih u suvremenim društvima su:

a) obrazovanje ima za cilj omogućiti pun razvoj ljudske osobnosti i dostojanstva i osnovne preduvjete svakoj osobi da ima aktivnu i korisnu ulogu u slobodnom društvu;
b) svako ima pravo na obrazovanje;
c) svako ima pravo da slobodno sudjeluje u kulturnom životu zajednice i da se koristi dostignućima znanosti i njihovom primjenom;
d) svako ima pravo na rad, na slobodan izbor zaposlenja, kao i na zaštitu u slučaju nezaposlenosti;
e) svako ima pravo na zaštitu od siromaštva i društvene isključenosti;
f) pismenost i obrazovanje odraslih je sastavni dio prava na obrazovanje kao temeljnog ljudskog prava;
g) odrasli imaju pravo na slobodu izbora odgovarajućeg obrazovanja shodno njihovim potrebama, sposobnostima i mogućnostima;
h) odrasli imaju pravo na jednake prilike i uvjete za pristup, učešće i stjecanje obrazovanja, bez obzira na godine života, spol, psiho-fizičke i druge osobne osobine, obiteljski status, materijalno i zdravstveno stanje, mjesto življenja, rasnu, nacionalnu, etničku, kulturnu, socijalnu i vjersku pripadnost, seksualnu orijentaciju, te druge osnove;
i) odrasli imaju pravo na obrazovanje kroz sve razine, vrste i vidove obrazovanja i učenja, kao i pravo na vrednovanje i priznavanje stečenih znanja, vještina i sposobnosti, bez obzira na način njihovog stjecanja;
j) odrasli imaju pravo na informiranje, savjetovanje i stručnu pomoć u cjeloživotnoj karijernoj orijentaciji;
k) obrazovanje odraslih je dio sveobuhvatnih sustava obrazovanja, utemeljenih na konceptu cjeloživotnog učenja i, s tim u vezi, na racionalnom korištenju obrazovnih mogućnosti;
l) obrazovanje odraslih je otvoren i fleksibilan sustav – otvoren prema zahtjevima i potrebama društva i različitih kategorija stanovništva, i fleksibilan u putevima učenja i napredovanja;
m) obrazovanje odraslih je djelatnost međusektorskog gospodarstva, usmjerena na zadovoljenje interesa i potreba javnog i privatnog sektora, tržišta rada, civilnog društva i pojedinca;
n) obrazovanje odraslih je utemeljeno na širokom socijalnom partnerstvu i podijeljenoj odgovornosti svih društvenih aktera za razvoj obrazovanja odraslih;
o) odrasli imaju odgovornost za vlastiti razvoj, kao i za razvoj zajednice kojoj pripadaju.

Bosna i Hercegovina je, kao potencijalna kandidatkinja za članstvo u Europskoj uniji i kao potpisnica drugih međunarodnih dokumenata, obvezna uskladiti politike i zakonodavstva u području obrazovanja odraslih sa dogovorenim principima i ciljevima, kao i osigurati njihovu punu i uspješnu implementaciju na području cijele zemlje.
Doslijedna implementacija dogovorenih principa u politike obrazovanja odraslih u Bosni i Hercegovini doprinosi:

a) uspostavi i razvoju koncepta cjeloživotnog učenja u Bosni i Hercegovini;

b) usklađivanju obrazovnih i drugih sektorskih politika o obrazovanju odraslih s međunarodnim i europskim politikama u ovom području obrazovanja i bržem uključivanju u europski prostor cjeloživotnog učenja;
c) osiguranju doslijednosti, praćenju i unapređenju kvalitete obrazovanja odraslih, sukladno utvrđenim obrazovnim standardima;
d) uspostavi fleksibilnih sustava obrazovanja odraslih, koji adekvatno i učinkovito odgovaraju na zahtjeve i potrebe tržišta rada, društvene zajednice i pojedinaca;
e) boljoj povezanosti obrazovanja i gospodarstva;
f) razvoju kvalifikacijskog okvira u Bosni i Hercegovini i uporedivosti stečenih znanja, vještina i sposobnosti, odnosno kvalifikacija na međunarodnom planu;
g) podizanju svijesti o značaju obrazovanja odraslih;
h) socijalnoj koheziji - kroz potporu društva osobnom razvoju pojedinaca koji na demokratski način ostvaruju zajedničke ciljeve, kroz smanjenje siromaštva i socijalne isključenosti, te postizanje pravičnosti i međugeneracijske solidarnosti;
i) uključivanju svih relevantnih partnera u dijalog o politikama obrazovanja odraslih;
j) većem i održivom financiranju obrazovanja odraslih;
k) uspješnijoj realizaciji strateških prioriteta iz EUROPA 2020 – Europska strategija za pametan, održiv i inkluzivan rast, koja je usvojena kao izlazna strategija iz ekonomske krize za sve zemlje članice Europske unije, ali i za zemlje kandidate i potencijalne kandidate.

3. PRINCIPI I STANDARDI OBRAZOVANJA ODRASLIH U BOSNI I HERCEGOVINI

Osnovni principi i standardi obrazovanja odraslih u Bosni i Hercegovini proističu iz univerzalnih vrijednosti demokratskog društva, te iz specifičnosti domaćeg ekonomskog, socijalnog i kulturološkog konteksta.

Principi i standardi utvrđeni ovim dokumentom, utemeljeni na međunarodnim i europskim principima i standardima obrazovanja odraslih, predstavljaju dogovoreni okvir u kome nadležne obrazovne i druge vlasti u Bosni i Hercegovini, postupajući sukladno svojim ustavnim ili zakonskim nadležnostima, razvijaju, implementiraju i koordiniraju politike i zakonodavstvo u svezi s obrazovanjem odraslih, prate, procjenjuju i razmatraju stanje u ovom području, te dogovaraju, predlažu i poduzimaju mjere za njegovo unapređenje.

3.1. DEFINICIJE KLJUČNIH POJMOVA

Pojmovi upotrebljeni u ovom dokumentu imaju sljedeće značenje:

1. Cjeloživotno učenje – sveukupna aktivnost učenja tijekom života, a s ciljem unapređenja znanja, vještina i kompetencija unutar osobne i građanske, te društvene perspektive i/ili perspektive zaposlenja; obuhvata učenje u svim životnim razdobljima (od rane mladosti do starosti) i u svim oblicima u kojima se ostvaruje (formalno, neformalno i informalno), pri čemu se učenje shvata kao kontinuirani proces u kojem su rezultati i motiviranost pojedinca u određenom životnom razdoblju uvjetovani znanjem, navikama i iskustvima učenja stečenim u mlađoj životnoj dobi; četiri su osnovna, međusobno povezana cilja koja se vezuju uz cjeloživotno učenje: osobno zadovoljstvo i razvoj pojedinca, aktivno građanstvo, društvena uključenost i zapošljivost;
2. Cjeloživotna karijerna orijentacija – karijerna orijentacija se u kontekstu cjeloživotnog učenja odnosi na niz aktivnosti koje omogućavaju da građani svih uzrasta i u bilo kom trenutku života

identificiraju vlastite sposobnosti, kompetencije i interesovanja, da donesu odluke u pogledu svog obrazovanja, osposobljavanja i kvalifikacija i da upravljaju vlastitim životnim putevima u obrazovnom, radnom i drugim okruženjima, u kojima se njihovi kapaciteti i kompetencije razvijaju i/ili koriste;

3. Obrazovanje odraslih – ne postoji konzenzus o jedinstvenoj definiciji obrazovanja odraslih u Europi i svijetu; najčešće prihvaćena jeste UNESCO-va[1] definicija, koja obrazovanje odraslih opisuje kao cijeli skup procesa učenja, formalnih i ostalih, u kojem odrasle osobe (sukladno definiciji odrasle osobe u društvima kojima pripadaju) razvijaju svoje sposobnosti, obogaćuju svoje znanje i unapređuju svoje tehničke ili profesionalne kvalifikacije ili ih preusmjeravaju da bi zadovoljile svoje potrebe ili potrebe svojih društava;

4. Odrasli – osobe koje imaju više od 15 godina života, a koje nisu završile osnovno obrazovanje, odnosno osobe starije od 18 godina života koje se obrazuju;

5. Polaznik – osoba koja pohađa programe obrazovanja odraslih;

6. Formalno obrazovanje odraslih - učenje usmjereno od strane nastavnika ili instruktora koje se stiče u obrazovnim ustanovama, a prema nastavnim planovima i programima odobrenim od nadležnih obrazovnih vlasti;

7. Neformalno obrazovanje odraslih – organiziran proces učenja i obrazovanja usmjeren ka usavršavanju, specijalizaciji i dopunjavanju znanja, vještina i sposobnosti prema posebnim programima koje izvode organizatori obrazovanja (redovite škole, središta za obuku, kompanije, agencije i slično);

8. Informalno učenje odraslih – neplanirano učenje i stjecanje znanja kroz svakodnevne aktivnosti;

9. Prethodno učenje - znanje, vještine i kompetencije stečene kroz prethodno obrazovanje ili iskustvo; može biti bilo koje forme učenja, ali se najčešće odnosi na neformalno i informalno učenje;

10. Ključne kompetencije za cjeloživotno učenje – skup kompetencija određene razine, koje su potrebne svakom pojedincu za osobni razvoj, aktivan građanski život, društvenu integraciju i zapošljavanje; u smislu Europskog referentnog okvira, ove kompetencije podrazumijevaju: komunikaciju na maternjem jeziku, komunikaciju na stranom jeziku, matematičku kompetenciju i osnovne kompetencije u prirodnim znanostima i tehnologiji, digitalnu kompetenciju, kompetenciju učenja, društvene i građanske kompetencije, smisao za inicijativu i poduzetništvo, kulturološku senzibilizaciju i izražavanje;

11. Ishodi učenja – izjava o tome što učenik/student/ osoba koja uči zna, razumije i može vršiti na temelju završenog procesa učenja, definiranih kroz znanje, vještine i kompetencije;

12. Znanje – rezultat usvajanja informacija kroz proces učenja; znanje je skup činjenica, principa, teorija i praksi koje se odnose na područje rada ili izučavanja; u kontekstu Europskog kvalifikacijskog okvira za cjeloživotno učenje znanje se opisuje kao teoretsko i/ili činjenično;

13. Vještine – predstavljaju sposobnost primjene znanja i korištenja principa "znati kako" da se izvrši određeni zadatak i da se riješi problem; u kontekstu Europskog kvalifikacijskog okvira, vještine se definiraju kao kognitivne (uključuju korištenje logičkog, intuitivnog i kreativnog razmišljanja), praktične (uključujući fizičku spretnost i korištenje metoda, materijala, sprava i instrumenata) i socijalne vještine (vještine komuniciranja i suradnje, emocionalna inteligencija i druge);

14. Kompetencije - sposobnost primjene znanja, vještina i personalnih, socijalnih i metodoloških sposobnosti, na radnom mjestu ili tijekom učenja, kao i u privatnom i profesionalnom razvoju; u kontekstu Europskog kvalifikacijskog okvira kompetencije su opisane kao odgovornost i samostalnost;

---

[1] *UNESCO - United Nations Educational, Scientific and Cultural Organization – Belém Framework for Action – Harnessing the power and potential of adult learning and education for a viable future, Confintea VI, 2009/Organizacija Ujedinjenih nacija za obrazovanje, znanost I kulturu – Okvir za djelovanje iz Belema – Korištenje moći i potencijala učenja i obrazovanja odraslih za održivu budućnost, Confintea VI, 2009*

15. Prekvalifikacija – obrazovanje i osposobljavanje koje osobi koja je već prethodno stekla neko stručno zvanje odnosno zanimanje omogućava da stekne nove kompetencije za obavljanje novog zanimanja ili nove profesionalne djelatnosti;
16. Dokvalifikacija – dodatno stručno obrazovanje prema posebno utvrđenim diferenciranim programima, radi stjecanja višeg stupnja kvalifikacije u okviru istog zanimanja;
17. Specijalizacija – obrazovanje i osposobljavanje u okviru istog zanimanja radi stjecanja posebnih znanja i radnih vještina**;**
18. Usavršavanje – svaki oblik obrazovanja nakon završenog inicijalnog obrazovanja ili tijekom radnog vijeka koje treba pomoći osobi da poboljša ili aktualizira svoja već stečena znanja i/Ili komeptencije, da stekne nove kompetencije u pogledu profesionalnog napredovanja i da se osobno i profesionalno usavršava;
19. Osposobljavanje - obrazovanje i osposobljavanje za uključivanje u rad nakon završene osnovne škole, za obavljanje jednostavnih i manje složenih poslova određenog zanimanja;
20. Pismenost odraslih – **a)** *osnovna pismenost* – sposobnost odraslih da komuniciraju na vlastitom jeziku i da s razumijevanjem čitaju i pišu kratke, jednostavne izjave o njihovom svakodnevnom životu; **b)** *funkcionalna pismenost* - sposobnost odraslih da razumiju i koriste medijske i druge informacije u svrhu planiranja i ostvarenja vlastitog razvoja, kao i sposobnost odraslih da se uključe u aktivnosti u kojima je pismenost, koja podrazumijeva i korištenje informacijskih i komunikacijskih tehnologija, potrebna za njihovo bolje svakodnevno funkcioniranje i sudjelovanje u životu zajednice.

3.2. PRINCIPI OBRAZOVANJA ODRASLIH

Pored općeprihvaćenih međunarodnih i europskih prinicipa na kojima se temelje politike obrazovanja odraslih u Bosni i Hercegovini, osnovni principi u ovom dokumentu se odnose i na određenje značaja i statusa djelatnosti obrazovanja odraslih u Bosni i Hercegovini, njegovih ciljeva i osnovnih načela na kojima se zasniva.

3.2.1 Djelatnost obrazovanja odraslih

Obrazovanje odraslih je integralni dio sustava obrazovanja u Bosni u Hercegovini.

Obrazovanje odraslih u Bosni i Hercegovini je djelatnost od posebnog javnog interesa i kao takvo predstavlja visoki društveni prioritet.

3.2.2 Ciljevi obrazovanja odraslih

3.2.2.1 Opći ciljevi

Obrazovanjem odraslih se osigurava:

a) povećanje vrijednosti ljudskog kapitala u zemlji, kroz poboljšanje obrazovne i kvalifikacijske strukture stanovništa u Bosni i Hercegovini;
b) izgradnja društvenog ambijenta za održivi društveno-ekonomski razvoj bosanskohercegovačkog društva, na svim razinama organiziranja;

c) postizanje veće zapošljivosti i povećanje profesionalne fleksibilnosti radno aktivnog stanovništva i njegove veće mobilnosti na domaćem i europskom tržištu rada;
d) razvoj demokracije, interkulturalnosti i tolerancije;
e) unapređivanje kvalitete života – osobnog, obiteljskog, socijalnog i prirodnog okruženja;
f) ostvarenje sveobuhvatnosti koncepta cjeloživotnog učenja, koji treba da doprinese bržem napredovanju Bosne i Hercegovine prema društvu koje, uči a time i njenom uspješnom integriranju u europski društveni i ekonomski prostor.

3.2.2.2 Specifični ciljevi

Specifični ciljevi obrazovanja odraslih su:

a) podizanje osnovne i funkcionalne pismenosti odraslih;
b) postizanje najmanje osnovnog obrazovanja;
c) osposobljavanje za zapošljavanje odraslih osoba koje nemaju završeno formalno obrazovanje;
d) omogućavanje daljnjeg obrazovanja i obuke, odnosno mogućnosti dokvalificiranja, prekvalifikacije, specijalizacije i kontinuiranog stručnog usavršavanja tijekom cijelog radnog vijeka;
e) obrazovanje za aktivno građanstvo i održiv razvoj;
f) obrazovanje i stjecanje znanja i vještina sukladno osobnim sposobnostima, afinitetima i životnom dobi pojedinca;
g) zadovoljenja specifičnih obrazovnih potreba pripadnika nacionalnih manjina i etničkih skupina;
h) zadovoljenja specifičnih obrazovnih potreba posebnih i, naročito, marginaliziranih društvenih skupina;
i) omogućavanje formalnog priznavanja i potvrđivanja rezultata prethodnog učenja odnosno stečenih znanja, vještina i sposobnosti, bez obzira na način njihovog stjecanja.

3.2.3 Osnovna načela obrazovanja odraslih

Obrazovanje odraslih u Bosni i Hercegovini se temelji na načelima:

a) cjeloživotnog učenja;
b) uvažavanja različitosti potreba i mogućnosti, prethodnih znanja i iskustava, te s tim u vezi i specifičnosti obrazovanja i učenja odraslih;
c) slobode izbora odgovarajućeg obrazovanja, kao i oblika, metoda i načina učenja;
d) dostupnosti i raznovrsnosti obrazovne ponude;
e) osiguranja odgovarajuće kvalitete obrazovanja, bez obzira na nacionalne, etničke, kulturne, socijalne, ekonomske, regionalne, lokalne i druge specifičnosti okruženja u kome se ono organizira i provodi;
f) promoviranja jednakih vrijednost ishoda učenja u formalnom i neformalnom obrazovanju, te informalnom učenju;
g) profesionalnosti i odgovornosti organizatora obrazovanja odraslih, te profesionalnosti i etičnosti andragoškog kadra;
h) poštivanja osobnosti i dostojanstva svakog sudionika u procesu obrazovanju odraslih;
i) informiranja, savjetovanja i vođenja u daljnjem obrazovanju i/ili karijernom napredovanju.

3.3. STANDARDI OBRAZOVANJA ODRASLIH

Standardi obrazovanja odraslih definirani ovim dokumentom predstavljaju dogovorene norme za organizaciju sustava obrazovanja odraslih u Bosni i Hercegovini, čijom se doslijednom primjenom osigurava prepoznatljiv status organizatora obrazovanja odraslih i obrazovnog procesa, bez obzira na nacionalne, etničke, kulturne, ekonomske i druge specifičnosti okruženja u kome se obrazovanje provodi.

Dogovoreni standardi se odnose na: vidove i programe obrazovanja odraslih; status polaznika; status organizatora obrazovanja odraslih; uvjete za obavljanje djelatnosti; akreditaciju organizatora i programa; validaciju prethodnog učenja; obrazovne isprave; evidencije, dokumentaciju i baze podataka o obrazovanju odraslih; statistiku i istraživanje obrazovanja odraslih; socijalni dijalog, partnerstvo i suradnju u području obrazovanja odraslih; planiranje, financiranje i nadgledanje politika obrazovanja odraslih.

3.3.1. VIDOVI OBRAZOVANJA I SPECIFIČNOSTI UČENJA ODRASLIH

3.3.1.1 Vidovi obrazovanja i učenja odraslih

Odrasli se dobrovoljno i po sopstvenom izboru uključuju u različite vidove obrazovanja, osposobljavanja i učenja.
Odrasli se obrazuju i uče kroz formalne, neformalne i informalne vidove obrazovanja i učenja.

Obrazovanje i učenje odraslih se ostvaruje putem nastave/predavanja, praktičnog rada, obuka, tečajeva, seminara, radionica, tribina, savjetovanja i drugih načina učenja i podučavanja.

3.3.1.2 Specifičnosti učenja odraslih

Učenje odraslih je jedinstveno za svakog pojedinca. Svako uči na svoj način.
Sadržaji i organizacija svih oblika učenja i podučavanja odraslih, metodičko-didaktički pristup, nastavni materijali, mjesto održavanja nastave, oblici provjere znanja, vještina i sposobnosti, kao i drugi aspekti obrazovnog procesa, prilagođavaju se specifičnim potrebama odraslih, njihovoj dobi, prethodnom obrazovanju, znanju, sposobnostima i mogućnostima, sukladno andragoškim principima.

3.3.2. PROGRAMI OBRAZOVANJA ODRASLIH

Ponuda - broj i vrste programa obrazovanja odraslih (u daljnjem tekstu: program) opredjeljeni su potrebama zajednice i pojedinaca, u kontekstu: tržišta rada i mogućnosti za zapošljavanje; specifičnih potreba regionalnog ili lokalnog okruženja u kojem se program izvodi; potreba poslodavaca za određenim profilom zanimanja; potreba poslodavaca i/ili zaposlenika za osposobljavanjem ili usavršavanjem zbog uvođenja novih tehnologija ili procesa rada; potreba odraslih da sticanjem novih i unapređenjem postojećih znanja, vještina i sposobnosti osiguraju sebi bolje prilike za zapošljavanje, održe zapošljivost ili pokrenu vlastite poduzetničke djelatnosti; potreba odraslih da steknu i unaprijede druga znanja i vještine s ciljem vlastitog samoostvarenja i dr.

3.3.2.1 Vrste programa

Programi formalnog obrazovanja obuhvataju:

a) programe za stjecanje osnovnog obrazovanja;
b) programe za stjecanje srednjeg obrazovanja;
c) programe dokvalificiranja;
d) programe prekvalificiranja;
e) programe usavršavanja, i
f) programe osposobljavanja

Programima formalnog obrazovanja se obvezno utvrđuju:

a) naziv programa;
b) cilj(evi) programa;
c) znanje, vještine i sposobnosti koje se stiču završetkom programa;
d) uvjeti za upis, napredovanje i završetak programa;
e) nastavni predmeti ili nastavni sadržaji;
f) ukupno trajanje programa i/ili trajanje programa po nastavnim predmetima ili sadržajima (izraženo u nastavnim satima);
g) način/oblici izvođenja programa;
h) kadrovski, didaktički, prostorni i drugi uvjeti za izvođenje programa;
i) način provjere ishoda učenja, i
j) način evaluacije programa

Programi neformalnog obrazovanja obuhvataju raznovrsne programe usmjerene na stjecanje i unapređenje općih i profesionalnih znanja, vještina i sposobnosti, koje odraslima jačaju prilike na tržištu rada, olakšavaju njihovu društvenu integraciju ili doprinose njihovom vlastitom razvoju i „samoostvarenju“. Ovi programi, između ostalih, uključuju:

a) programe stjecanja ili unapređenja ključnih kompetencija;
b) programe stjecanja dodatnih kompetencija u struci;
c) programe zaštite životne i radne sredine;
d) programe edukacije o zdravlju i podizanju kvalitete života;
e) programe obrazovanja za treću životnu dob;
f) programe obrazovanja s ciljem zadovoljenja specifičnih obrazovnih i kulturnih potreba posebnih društvenih skupina;
g) programe stjecanja drugih znanja, vještina i sposobnosti.

3.3.2.2 Donošenje programa

Formalne – javno važeće programe obrazovanja odraslih donose ili odobravaju tijela uprave nadležna za područje obrazovanja ili, na prijedlog tijela uprave nadležnog za obrazovanje, tijela uprave nadležna za područje za koje se program donosi.
U procesu izrade, donošenja ili odobravanja formalnih programa obrazovanja odraslih osigurava se sudjelovanje zastupnika reprezentativnih i drugih relevantnih socijalnih partnera, gospodarskih komora, zavoda za zapošljavanje i tijela uprave nadležna za područje za koju se program donosi.

Formalni programi obrazovanja odraslih se izvode u obrazovnim ustanovama u sustavu redovitog/formalnog obrazovanja, specijaliziranim ustanovama za obrazovanje odraslih i drugim registriranim ustanovama za ovu djelatnost.

Programe neformalnog obrazovanja donosi organizator koji izvodi program**.**

3.3.2.3 Izvođenje programa

Programi formalnog obrazovanja odraslih se izvode kroz: redovitu, konzultativno-instruktivnu i dopisno-konzultativnu nastavu, praktični rad i druge primjerene načine.

Polaznici su obvezni nazočiti redovitoj nastavi.
Za polaznike obrazovanja koji nisu u mogućnosti svakodnevno nazočiti redovnoj nastavi, organizira se konzultativno-instruktivna nastava, koja u programima za stjecanje osnovnog i srednjeg obrazovanja, odnosno prekvalificiranje i dokvalificiranje može biti zastupljenja sa najviše 30% od ukupno predviđenog trajanja nastave. Konzultativno-instruktivna nastava se provodi putem grupnih i individualnih konsultacija.

Dopisno-konzultativna nastava se organizira za polaznike obrazovanja koji su se, zbog fizičke i prostorne udaljenosti, opredjelili za samostalno učenje i može se provoditi ako za to postoje organizacijski i tehnički uvjeti, te osiguran odgovarajući nastavni materijal i mentorski rad s polaznikom.
Praktični rad se izvodi u punom fondu predviđenih sati, za sve polaznike obrazovanja. Praktični rad se može izvoditi u objektu organizatora programa ili kod poslodavca ili drugog organizatora programa, pri čemu se međusobni odnosi organizatora, poslodavaca i polaznika reguliraju ugovorom.

3.3.3. PROVOĐENJE OBRAZOVANJA ODRASLIH

3.3.3.1 Polaznici

Stjecanje i prestanak statusa polaznika

Status polaznika stiče se upisom u odgovarajući program obrazovanja odraslih, na način i pod uvjetima utvrđenim programom ili posebnim propisima nadležnih tijela.

Upis u programe obrazovanja odraslih se vrši putem oglašavanja od strane organizatora obrazovanja.

Upis polaznika u formalne programe obrazovanja odraslih vrši se po temelju javnog natječaja, koji pored općih i posebnih uvjeta utvrđenih programom obrazovanja sadrži i:

a) broj mjesta za upis;
b) broj i naziv akta o odobravanju izvođenja programa obrazovanja;
c) način izvođenja programa obrazovanja i forme nastave;
d) trajanje programa obrazovanja i uvjete za njegovo završavanje;
e) naziv i značaj javne isprave koja se izdaje po završetku programa obrazovanja;
f) popis potrebne dokumentacije za upis.

Uvjete upisa u neformalne programe obrazovanja određuje organizator obrazovanja, a upis se vrši putem oglašavanja, ili na temelju neposrednog dogovora/sporazuma između organizatora obrazovanja i zainteresiranih poslodavaca ili pojedinaca.

Prilikom upisa u formalni program obrazovanja odraslih, organizator je dužan zaključiti sa polaznikom ugovor o obrazovanju, kojim uređuju međusobna prava i obveze tijekom trajanja obrazovanja. Između ostalog, u ugovoru su obvezno sadržane odredbe o:

a) nazivu, vremenu trajanja i načinu završetka programa, kao i vrsti isprave koja se polazniku izdaje po uspješno završenom programu;
b) oblicima izvođenja obrazovnog procesa i mjestu njegovog izvođenja;
c) visini školarine i opisu troškova obrazovanja koji su uključeni u školarinu;
d) pravima i obvezama polaznika za vrijeme obrazovanja, kao i načinu prestanka statusa polaznika;
e) pravima i obvezama organizatora u pogledu realizacije obrazovnog procesa, kao i u slučaju prestanka rada;
f) uvjetima raskida ugovora.

Status polaznika prestaje završetkom programa, ispisivanjem iz programa ili iz drugih razloga predviđenih ugovorom o obrazovanju ili važećim propisima.

Prava i obveze polaznika obrazovanja

Polaznik ima pravo na kvalitetno obrazovanje i osposobljavanje organizirano prema programu obrazovanja i sukladno propisanim standardima.

Polaznik je dužan sudjelovati u obrazovnom procesu na način utvrđen ugovorom o obrazovanju, te ispunjavati i druge obveze iz ugovora, s ciljem uspješnog završavanja programa.
Radi sudjelovanja u programima obrazovanja odraslih, polaznik koji je u statusu zaposlene osobe može ostvariti pravo na odsustvo s posla, skraćeno radno vrijeme, preraspodjelu radnog vremena ili druge pogodnosti, sukladno propisima o radu i aktom poslodavca.
S ciljem ostvarivanja navedenih prava, zaposlenik je dužan dostaviti poslodavcu valjane dokaze o upisu, sudjelovanju i završetku programa.

3.3.3.2 Organizatori obrazovanja odraslih

Organizatori obrazovanja odraslih mogu biti ustanove, organizacije i drugi pravni subjekti, koji ispunjavaju uvjete za obavljanje ove djelatnosti propisane od strane nadležnih tijela.
Obrazovanje odraslih, kao svoju redovitu djelatnost ili kao djelatnost koja prati redovitu mogu provoditi:

a) obrazovne ustanove u sustavu redovitog - formalnog obrazovanja;
b) specijalizirane ustanove za obrazovanje odraslih – ustanove i središta za obrazovanje odraslih, narodni, radnička i otvorena sveučilišta, kao i sveučilišta za treću životnu dob;
c) središta i organizacije za stručno usavršavanje, učenje stranih jezika, informaciono-komunikacijske tehnologije, obuku i razvoj ljudskih resursa;
d) auto-škole;
e) zavodi i službe za zapošljavanje;
f) javne agencije, javna poduzeća i gospodarska društva;

g) gospodarske komore, poslodavci, poduzetnici i obrtnici i njihove udruge, sindikalne organizacije, te fondacije i udruge građana;
h) ustanove za profesionalnu rehabilitaciju i zapošljavanje osoba s invaliditetom;
i) ustanove za smještaj i brigu o osobama s posebnim potrebama;
j) penološke ustanove;
k) središta za informiranje, savjetovanje i karijerno vođenje;
l) kulturno-obrazovna središta;
m) drugi subjekti koji ispunjavaju propisane uvjete.

Status javno priznatog organizatora obrazovanja odraslih stiče se pod uvjetima i u postupku utvrđenom zakonom i/ili podzakonskim aktom.
Postupku za stjecanje statusa javno priznatog organizatora obrazovanja odraslih podliježu i obrazovne ustanove u sustavu redovitog obrazovanja.
Po izdavanju akta o dobijanju statusa javno priznatog organizatora, te nakon početka rada odnosno implementacije odobrenih programa, organizator podliježe postupku akreditacije.

Državna tijela i institucije koje provode programe obuka i stručnog usavršavanja sukladno posebnim propisima, imaju status javno priznatih organizatora obrazovanja odraslih.

3.3.3.3 Uvjeti za obavljanje djelatnosti obrazovanja odraslih

Organizator obrazovanja može izvoditi program obrazovanja odraslih ako ima registriranu djelatnost obrazovanja i ako ispunjava standarde i normative u pogledu tehničkih, higijenskih, prostornih, kadrovskih, materijalnih i drugih uvjeta za izvođenje programa propisane od strane nadležnih tijela u BiH.

U pogledu prostora za rad, ustanova koja izvodi formalne/javno važeće programe obrazovanja odraslih mora imati, u vlasništvu ili zakupu, najmanje:

a) osigurani radni prostor po polazniku u učionici opće namjene od najmanje 2,5 m2;
b) jednu učionicu opće namjene za grupnu nastavu;
c) specijalizirane učionice za posebne oblike, metode i sadržaje nastavnog rada utvrđene programom obrazovanja za pojedine obrazovne sadržaje, veličine od najmanje 3 m2 po polazniku;
d) posebnu specijaliziranu učionicu, ako izvodi program obrazovanja odraslih koji obuhvata i osposobljavanje za rad na računarima, koja mora imati najmanje 3,5 m2 površine po radnom mjestu (računaru);
e) prostor za individualni rad s polaznicima;
f) prostorije za osoblje (nastavno i administrativno-tehničko);
g) prostoriju za arhivu;
h) po jedan odvojeni sanitarni čvor za žene i muškarce;

U pogledu obvezne opreme, ustanova mora osigurati sljedeće:

a) učionica opće namjene mora imati odgovarajuće učioničke radne stolove sa stolicom za svakog polaznika;
b) specijalizirane učionice za posebne oblike, metode i sadržaje nastavnog rada moraju imati odgovarajući učionički namještaj, koji odgovara zahtjevima programa obrazovanja za pojedine nastavne sadržaje;

c) specijalizirana učionica za nastavu iz računarstva u programu koji obuhvata i osposobljavanje za rad na računarima mora imati najmanje jedan umreženi računar po polazniku i jedan računar za nastavnika, s odgovarajućom i licenciranom programskom opremom u vlasništvu ustanove.

Učionica mora biti opremljena audiosredstvima i videosredstvima, nepokretnom ili prenosivom pločom, platnom ili zidom za projekciju i drugim nastavnim sredstvima i pomagalima, sukladno materijalnim uvjetima utvrđenima u programu obrazovanja za pojedine predmete i obrazovne sadržaje.

Druge prostorne zahtjeve i zahtjeve opreme određuju obrazovni programi koje izvodi ustanova za obrazovanje odraslih.

3.3.3.4 Andragoški radnici

Andragoški radnici su osobe koje izvode programe obrazovanja odraslih ili osiguravaju stručnu potporu i pomoć u njihovoj realizaciji:

a) izvođači programa obrazovanja odraslih – nastavnici (učitelji, nastavnici, profesori), predavači, voditelji, treneri i instruktori praktične nastave;
b) stručni suradnici i suradnici

Uvjeti u pogledu kvalifikacija i kompetencija andragoškog kadra propisuju se zakonom, podzakonskim aktom ili odgovarajućim programom obrazovanja.
U slučaju nedostatka kvalificiranog andragoškog kadra ili iz drugih opravdanih razloga, u procesu obrazovanja odraslih mogu biti angažirane i osobe koje su, uz posjedovanje ključnih stručnih kvalifikacija za izvođenje ili za potporu realizaciji obrazovnih programa, prethodno i/ili dodano osposobljene za rad sa odraslima.

Andragoški radnici imaju pravo i obvezu stalnog stručnog usavršavanja. Nadležne vlasti osiguravaju sustavna rješenja i institucionalni okvir za njihovo andragoško-metodičko-didaktičko osposobljavanje i usavršavanje, kao i za profesionalno napredovanje.

3.3.4 AKREDITACIJA, VALIDACIJA I CERTIFICIRANJE

3.3.4.1 Akreditacija

U procesu akreditacije se procjenjuje kvaliteta organizatora obrazovanja odraslih u Bosni i Hercegovini, kao i programa koje oni provode, te potvrđuje da isti zadovoljavaju unaprijed utvrđene kriterije i standarde za obavljanje djelatnosti i izvođenje određenog programa.

Proces akreditacije organizatora i programa obrazovanja odraslih vrši neovisno akreditacijsko tijelo koje uspostavlja nadležna obrazovna vlast.

Akreditacija se odnosi na sve institucije/organizacije u području obrazovanja odraslih koje provode programe koji vode do stjecanja kvalifikacija i kompetencija definiranih u kvalifikacijskom okviru u Bosni i Hercegovini.

Status akreditirane institucije/organizacije je vremenski ograničen ali se produžava kroz proces re-akreditacije.
Akreditirani programi se periodično evaluiraju i po potrebi inoviraju.

Sustav akreditacije se osigurava i provodi kroz odgovarajuće institucijske strukture i definiranje standarda i kriterija za interno i eksterno osiguranje kvalitete u području obrazovanja odraslih u Bosni i Hercegovini.
Uspostava sustava osiguranja kvaliteta podrazumijeva: definirane jasne i mjerljive kriterije i standarde kvalitete obrazovanja odraslih; uspostavu konzistentnih metoda vrednovanja koje povezuju interno i vanjsko vrednovanje; uspostavu mehanizama i procedura za unapređivanje kvalitete; osiguranje široke dostupnosti rezultata vrednovanja.

Nadležne obrazovne vlasti i stručne institucije i tijela razvijaju standarde i kriterije za interno i eksterno vrednovanje kvaliteta organizatora obrazovanja odraslih u Bosni i Hercegovini, u područjuma**:**

a) planova i programa rada organizatora obrazovanja odraslih;
b) upravljanja i rukovođenja;
c) programa obrazovanja;
d) nastavnog procesa;
e) obrazovnih postignuća polaznika;
f) informiranja, savjetovanja i karijernog vođenja polaznika;
g) ljudskih i drugih resursa;
h) komunikacije s javnošću i informacija

Organizatori obrazovanja odraslih su odgovorni za razvijanje sustava internog vrednovanja kvalitete. Samovrednovanje se provodi na temelju utvrđenih kriterija i standarda kvalitete za sva definirana područja vrednovanja, a na način i po procedurama propisanim od strane nadležnih obrazovnih vlasti.
Eksternim vrednovanjem kvalitete se ocjenjuje kvaliteta svih područja definiranih standardima kvalitete, a provjeru ispunjenosti utvrđenih kriterija i standarda, kao i davanje preporuke za akreditaciju provodi nadležno akreditacijsko tijelo.
Interno i eksterno vrednovanje kvalitete se provodi jednom u pet godina.

3.3.4.2 Validacija predhodnog učenja

Ishodi učenja - znanja, vještine i sposobnosti koje je pojedinac stekao kroz prethodno učenje – formalno i neformalno obrazovanje i učenje kroz životno i radno iskustvo (informalno učenje) mogu se provjeriti i potvrditi kroz postupak validacije prethodnog učenja.
Validacija je postupak u kome se od strane nadležne institucije/tijela provjeravaju i potvrđuju ishodi prethodnog učenja – znanja, vještine i sposobnosti, prema unaprijed utvrđenim kriterijama i standardima provjere.

Svako ima pravo pristupa validaciji ishoda učenja, bez obzira na način njiihovog stjecanja, a kompetencije akumulirane kroz neformalno i informalno obrazovanje/učenje trebaju biti tretirane jednako kao kompetencije stečene putem formalnog obrazovanja.
Stečene kompetencije se dokumentiraju na jasan i usporediv način, korištenjem postojećih i drugih instrumenata za praćenje i prepoznavanje ishoda učenja. Isprave i drugi dokumenti koji sadrže informacije i podatke o znanjima, vještinama i sposobnostima stečenim kroz različite oblike učenja sastavni su dio portfolija polaznika.

Informacije o mogućnostima validacije, kao i informacije i savjetovanje o procedurama osiguravaju se na način da budu dostupne svim zainteresiranim pojedinicima i institucijama/organizacijama, a naročito ugroženim kategorijama građana kao posebice važnim ciljnim skupinama u sustavu validacije.

Kriteriji i procedure validacije moraju biti odgovarajuće, pouzdane i transparentne, a metodologije i instrumenti validacije, kao i stručnost osoblja uključenog u proces validacije provjereni.

Nadležne obrazovne vlasti u Bosni i Hercegovini osiguravaju neophodne pretpostavke za uspostavu sustava validacije prethodnog učenja, kao integralnog dijela kvalifikacijskog okvira u Bosni i Hercegovini. U tom smislu, nadležne obrazovne vlasti poduzimaju mjere i aktivnosti na:

a) razvijanju odgovarajuće institucijske strukture za provođenje postupka validacije i osiguranju kompetentnosti osoblja uključenog u proces validacije;
b) utvrđivanju kriterija i procedura za validaciju, koji osiguravaju višestupnost/višefaznost procesa validacije, kroz identificiranje ishoda učenja, njihovo dokumentiranje, formalnu procjenu, te potvrđivanje;
c) definiranju sektora/područja rada u kojima je validacija neformalnog i informalnog obrazovanja/učenja moguća;
d) osiguravanju sudjelovanja drugih relevantnih partnera u procesu validacije

3.3.4.3 Certificiranje – Izdavanje isprava o obrazovanju

Certificiranjem – izdavanjem odgovarajućih isprava o obrazovanju se potvrđuje da su ishodi učenja – znanja, vještine i sposobnosti koje je pojedinac stekao kroz formalne, neformalne ili informalne vidove obrazovanja i učenja provjereni i potvrđeni od strane nadležne institucije/tijela, sukladno utvrđenim kriterijima i standardima.

Nakon završetka formalnih programa obrazovanja odraslih: osnovnog i srednjeg obrazovanja ili njihovih pojedinih dijelova, te dokvalificiranje i prekvalifikacije, osposobljavanja i usavršavanja, polaznicima se izdaju javne isprave – svjedodžbe i diplome koje imaju istu važnost kao i isprave stečene tijekom redovitog obrazovanja, ili javno važeća uvjerenja o završenim programima osposobljavanja i usavršavanja.
Nazivi, forma i sadržaji javnih isprava koje se stiču u sustavu obrazovanja odraslih uređuju se zakonima i/ili podzakonskim aktima.

Obrazovanje odraslih za obavljanje obrta i srodnih djelatnosti/obrtno-poduzetničke djelatnosti, kao i izdavanje (naziv, sadržaj i forma) isprava koje se stječu polaganjem majstorskih ispita uređuju se propisima u području obrazovanja odraslih i/ili propisima o obrtu/obrtno-poduzetničkoj djelatnosti.

Polaznicima programa neformalnog obrazovanja, nakon završetka programa i provjere znanja, vještina i sposobnosti, organizator obrazovanja o tomu izdaje uvjerenje/potvrdu/drugu ispravu, koja nema status javne isprave. Ukoliko nakon završetka neformalnog programa nije bilo provjere znanja, vještina i sposobnosti, polaznicima se mogu izdati potvrde ili druge isprave koje nemaju status javnih isprava ali iz kojih je evidentno da su bili sudionici određenog programa neformalnog obrazovanja, kao i stjecanje kojih znanja, vještina i sposobnosti je bilo predviđeno programom.

Sustav certificiranja u Bosni i Hercegovini omogućava odraslima da njihova znanja, vještine i sposobnosti koje su stečene neformalnim obrazovanjem ili informalnim učenjem, i koje su provjerene i potvrđene kroz proces validacije, budu priznate izdavanjem javne isprave o stečenim kompetencijama, odnosno stečenim kvalifikacijama.
Procedure, standardi i kriteriji za certificiranje neformalnog i informalnog obrazovanja/učenja su transparentni i utemeljeni na standardima u formalnom sustavu obrazovanja, odnosno standardima kvalifikacija unutar kvalifikacijskog okvira u Bosni i Hercegovini.

3.3.5 EVIDENCIJE I BAZE PODATAKA

3.3.5.1 Dokumentacija i evidencije o obrazovanju odraslih

Organizatori obrazovanja, nadležna tijela i drugi relevantni subjekti vode dokumentaciju i evidenciju o obrazovanju odraslih.
Organizatori obrazovanja vode posebnu andragošku dokumentaciju i evidenciju koja, između ostalog, obvezno uključuje: matične knjige, dnevnike rada, programe obrazovanja, dokumente o upisu u program, ugovor o obrazovanju, evidencije o andragoškim radnicima, polaznicima, provjerama ishoda učenja, te izdatim javnim ispravama.
Tijela uprave nadležna za obrazovanje obvezno vode evidencije organizatora obrazovanja odraslih, donesenih/odobrenih programa obrazovanja, polaznika obrazovanja odraslih, te andragoških radnika.
Bliže propise o sadržaju, oblicima te načinu vođenja i čuvanja andragoške dokumentacije i evidencije donose nadležne obrazovne vlasti.

Reprezentativne udruge poslodavaca, gospodarske i obrtničke komore vode evidencije poslodavaca kod kojih se može obavljati praktičan rad, te druge evidencije iz djelokruga njihovih aktivnosti u području obrazovanja odraslih**.**

3.3.5.2 Baze podataka

Propisane evidencije o obrazovanju odraslih se objedinjuju u odgovarajuće baze podataka na razini organizatora obrazovanja, kao i na razini nadležnih ministarstva obrazovanja i drugih relevantnih tijela i institucija, na različitim razinama vlasti.

Navedene baze podataka, kao i druge raspoložive baze podataka u području rada, zapošljavanja i drugih relevantnih sektora služe isključivo u svrhu praćenja, analize i unapređenja stanja obrazovanja odraslih, te planiranja njegovog razvoja.
S ciljem ispunjavanja obveza Bosne i Hercegovine u pogledu međunarodnog izvještavanja o stanju obrazovanja odraslih u zemlji, kao i s ciljem dogovaranja i poduzimanja zajedničkih mjera i aktivnosti domaćih tijela na unapređenju politika i praksi obrazovanja odraslih, odgovarajući podaci i informacije o stanju i u svezi s obrazovanjem odraslih se dostavljaju i objedinjuju na razini Ministarstva civilnih poslova Bosne i Hercegovine, sukladno dogovorenom sustavu koordinacije.

3.5.5.3 Statistika obrazovanja odraslih

Statističko praćenje obrazovanja odraslih u Bosni i Hercegovini vrše nadležne statističke institucije, sukladno važećim propisima.
Statističko praćenje obrazovanja odraslih u Bosni i Hercegovini je utemeljeno na odgovarajućoj međunarodnoj metodologiji i konceptu europskog statističkog sustava informacija o obrazovanju, obuci i cjeloživotnom učenju, a provodi se s ciljem:

a) uspostave relevantne statistike formalnog obrazovanja odraslih;
b) provođenja statističkih istraživanja (anketa) o obrazovanju odraslih;
c) osiguranja relevantnih pokazatelja za planiranje razvoja obrazovanja odraslih u Bosni i Hercegovini;
d) osiguranja uporedivosti statističkih podataka, na međunarodnoj i europskoj razini.

3.3.5.4 Istraživanja obrazovanja odraslih

Kako bi se potakla i unaprijedila sustavna istraživanja o i u svezi s obrazovanjem i učenjem odraslih, nadležne vlasti u Bosni i Hercegovini poduzimaju akcije i mjere za:

a) poticanje institucijske i profesionalne suradnje na planu istraživanja;
b) uspostavu mreža istraživačkih, stručnih, drugih institucija i eksperata, te njihovo sudjelovanje u istraživačkim mrežama na regionalnom i međunarodnom planu;
c) implementaciju zajedničkih razvojnih i znanstveno-istraživačkih projekata;
d) veću financijsku potporu istraživanjima;
e) financijsku potporu istraživačkim skupovima, izdavanju znanstvenih, stručnih i drugih publikacija o istraživanjima i najboljim praksama u području obrazovanja odraslih.

3.3. 6 DIJALOG I SURADNJA AKTERA U PODRUČJU OBRAZOVANJA ODRASLIH

Obrazovanje odraslih je partnerska djelatnost i zajednička odgovornost različitih aktera unutar vladinog, poslovnog i nevladinog sektora.

Ključni akteri u socijalnom i civilnom dijalogu i odlukama o politikama obrazovanja odraslih su:

a) ministarstva obrazovanja i druga tijela uprave nadležni za područje obrazovanja;
b) ministarstva i druga tijela uprave nadležna za područje rada, zapošljavanja, socijalne politike, financija i druge resore unutar vladinog sektora;
c) socijalni partneri - gospodarske komore, reprezentativni socijalni partneri, poduzeća i profesionalne udruge, jedinice lokalne samouprave, organizacije civilnog društva;
d) organizatori obrazovanja odraslih;
e) stručne, razvojne i znanstveno-istraživačke institucije u različitim društvenim sektorima;
f) pojedinci

3.3.6.1 Međusektorsko partnerstvo i suradnja

Partnerstvo vladinog, poslovnog i nevladinog sektora u definiranju i provođenju politika obrazovanja odraslih u Bosni i Hercegovini se temelji na principima:

a) uključenosti zastupnika relevantnih sektora u proces pripremanja, predlaganja provođenja, nadgledanja i evaluacije politika obrazovanja odraslih;
b) ravnopravnosti, međusobnog povjerenja i uvažavanja;
c) aktivnog sudjelovanja, odgovornosti i solidarnosti partnera;
d) zasnovanosti partnerstva na zajedničkim ciljevima i opredjeljenosti njihovom ostvarivanju;
e) uspostavljenog partnerstva na svim razinama organiziranja (od državnog do lokalnog);
f) slobodnog pristupa informacijama i transparentog postupanja.

Nadležne vlasti na svim razinama osiguravaju zakonske i druge neophodne pretpostavke, sukladno međunarodnim i standardima Europske unije, za institucionaliziranje suradnje i održivost socijalnog i civilnog dijaloga s ključnim socijalnim partnerima.

Vladin sektor

Unutar vladinog sektora, sva ministarstva su uključena u razmatranje pitanja i konzultacije u svezi s politikama obrazovanja odraslih, a ključne nadležnosti i odgovornosti za strateško-operativna pitanja u području obrazovanja odraslih imaju: nadležna ministarstva obrazovanja, ministarstva rada, zapošljavanja i socijalne politike, te ministarstva financija.

Reprezentativni socijalni partneri

Partnerstvo i dijalog vladinog sektora sa reprezentativnim socijalnim partnerima – poslodavcima i sindikatima, te njihovim udrugama se uspostavlja na svim razinama društvenog organiziranja i u gotovo svim pitanjima organizacije, implementacije i unapređenja obrazovanja odraslih, a naročito po pitanjima:

a) zakonodavnog uređivanja ovog segmenta obrazovanja;
b) strateškog planiranja i financiranja;
c) istraživanja tržišta rada;
d) kreiranja i provođenja programa obrazovanja;
e) akreditacije organizatora i programa obrazovanja;
f) validacije prethodnog učenja.

Nevladin sektor

U proces kreiranja i provodjenja politika obrazovanja odraslih su uključeni i zastupnici nevladinog sektora. Kao važni subjekti u promoviranju socijalne uključenosti, vrijednosti izvan institucionalnog obrazovanja i drugih usluga koje pružaju, te potpore lokalnim zajednicama u implementaciji dogovorenih politika obrazovanja odraslih, nevladine organizacije djeluju u bliskom partnerstvu s vladinim i poslovnim sektorom.

Organizacije nevladinog sektora poduzimaju aktivnosti na međusobnom umrežavanju i ekonomičnom korištenju svojih resursa, s ciljem unapređenja raznovrsnosti ponude, kvalitete programa i njihove realizacije.

Sukladno Sporazumu o suradnji između Vijeća ministara Bosne i Hercegovine i nevladinog sektora u Bosni i Hercegovini (potpisan 24.6.2007.), nadležne vlasti na svim razinama poduzimaju mjere i aktivnosti za razvijanje odgovarajućeg pravnog okvira za rad nevladinog sektora i stvaranje drugih preduvjeta za njegovo sustavsko sudjelovanje u kreiranju, provođenju, nadgledanju i evaluaciji politika obrazovanja odraslih.

Jedinice lokalne samouprave

Nadležne vlasti osiguravaju zakonske i druge pretpostavke za jačanje odgovornosti jedinica lokalne samouprave u pogledu obrazovanja odraslih, a naročito u pogledu: analiziranja i praćenja stanja u području razvoja ljudskih resursa, zapošljavanja i obrazovanja i obuke odraslih; identificiranja lokalnih potreba tržišta rada i obrazovanja odraslih, te definiranja obrazovnih prioriteta; kreiranja lokalnih politika, strategija i planova obrazovanja odraslih; financiranja; predlaganja i kreiranja programa obrazovanja fokusiranih na specifične zahtjeve lokalnog okruženja i potrebe odraslih.

Na razini lokalne zajednice, međusektorsko partnerstvo i socijalni dijalog po pitanjima obrazovanja odraslih ostvaruje se kroz formiranje i rad lokalnih vijeća.

3.3.6.2 Međuresorna suradnja

Međuresorna suradnja u vezi s politikama obrazovanja odraslih se uspostavlja i provodi sukladno važećim propisima, naročito po pitanjima praćenja izvršavanja poduzetih međunarodnih obveza, usaglašavanja sektorskih politika i zakonodavstava, nadgledanja i evaluacije efekata sektorskih strategija, te racionalnog planiranja, upravljanja i korištenja javnih sredstava namijenjenih aktivnostima u području obrazovanja odraslih.

3.3.6.3 Institucijska suradnja

U okviru svoga djelokruga rada, sva tijela, stručne i druge institucije, organizacije i tijela u obrazovnom i drugim vladinim sektorima uspostavljaju i održavaju međusobnu suradnju, kao i suradnju sa drugim partnerima unutar poslovnog i nevladinog sektora, te sukladno tom planiraju i koordinirano implementiraju aktivnosti u svezi s politikama obrazovanja odraslih.

Institucionalna suradnja je usmjerena na razvoj i podizanje kvalitete obrazovanja odraslih u Bosni i Hercegovini, a temelji se na principima: poštivanja ustavnih i zakonskih nadležnosti u području obrazovanja odraslih; umrežavanja kroz uspostavu radnog partnerstva i integraciju znanja, sposobnosti i iskustava; otvorenosti i dostupnosti informacija i podataka; aktivnog sudjelovanja i dijeljenja odgovornosti svih sudionika u procesu.

Institucijska mreža

Mrežu tijela i stručnih institucija i tijela u području obazovanja odraslih u Bosni i Hercegovini čine:

a) tijela, stručne i druge institucije i tijela u području obrazovanja koja su shodno važećim propisima odgovorni za politike, razvoj i praćenje standarda kvalitete, stručnu potporu i unapređenje obrazovanja odraslih;

b) tijela, stručne i druge institucije i tijela u području rada i zapošljavanja i drugih relevantnih sektora čije politike, zadaci i aktivnosti blisko koreliraju s pitanjima obrazovanja odraslih;
c) obrazovne ustanove i drugi organizatori obrazovanja odraslih, znanstveno-istraživačke institucije, središta za razvoj, gospodarske komore i druge organizacije i asocijacije čije su aktivnosti povezane sa provođenjem, unapređenjem i razvojem obrazovanja odraslih;
d) druge institucije, tijela, ustanove, organizacije i središta koja nadležne vlasti i drugi subjekti uspostavljaju s ciljem praćenja, procjene, istraživanja i unapređenja kvalitete obrazovanja odraslih, kao i s ciljem unapređenja obrazovne ponude, informiranja, savjetovanja i karijernog usmjeravanja odraslih.

Kako bi se unaprijedile aktivnosti na uspostavi efikasnije i održive međuresorne i međuinstitucijske suradnje, kao i dijalog sa svim relevantnim akterima o zajedničkim interesima i potrebama u području obrazovanja odraslih, unutar nadležnih ministarstava obrazovanja, rada i socijalne politike predviđaju se radna mjesta za praćenje i koordinaciju aktivnosti, suradnju i razmjenu informacija u području obrazovanja odraslih.

Stručne poslove i zadatake na praćenju i unapređenju obrazovanja odraslih vrše odgovarajuće stručne institucije, shodno zakonskim rješenjima i utvrđenim nadležnostima.[2]

Prioritetna područja suradnje

Prioritetna područja suradnje između institucija na svim razinama vlasti, kao i njihove suradnje s drugim socijalnim partnerima se odnose na:

a) aktivnosti u svezi s predlaganjem i implementacijom obrazovnih standarda, te standarda zanimanja i kvalifikacija u Bosni i Hercegovini;
b) uspostavu sustava akreditacije organizatora i programa obrazovanja odraslih;
c) uspostavu sustava za validaciju prethodnog učenja;
d) razvijanje sustava informiranja, savjetovanja i cjeloživotne karijerne orijentacije odraslih;
e) unapređenje pismenosti odraslih kao kontinuuma za cjeloživotno učenje;
f) popularizaciju cjeloživotnog učenja i unapređenje participacije odraslih u obrazovanju i učenju;
g) prikupljanje i razmjenu podataka, te izvještavanje o stanju obrazovanja odraslih;
h) provođenje sustavskih istraživanja u području obrazovanja odraslih;
i) planiranje i implementaciju zajedničkih projekata, kao i jačanje kapaciteta za pripremu projektnih prijedloga i apliciranje za sredstva iz europskih i međunarodnih fondova pomoći;
j) sudjelovanje u regionalnim i europskim mrežama za potporu razvoju obrazovanja odraslih;

[2] Postojeće stručne institucije odgovorne za pitanja obrazovanja odraslih navedene su u Privitku 2 ovog dokumenta (kolovoz, 2013.)

3.3.7 PLANIRANJE I FINANCIRANJE OBRAZOVANJA ODRASLIH

3.3.7.1 Planiranje

Strateški i drugi razvojni dokumenti

Strateško planiranje razvoja obrazovanja odraslih u Bosni i Hercegovini temelji se na dijalogu svih socijalnih partnera i koordiniranom pristupu formuliranju razvojnih dokumenata i akcijskih planova za njihovu implementaciju.

Sukladno utvrđenim zajedničkim strateškim i operativnim ciljevima i mjerama za razvoj obrazovanja odraslih u Bosni i Hercegovini, nadležna tijela koordiniraju i razvijaju odgovarajuće sektorske strategije i akcijske planove, uvažavajući specifične ekonomsko-socijalno-kulturne kontekste, potrebe tržišta rada i, s tim u svezi, naročito potrebe marginaliziranih društvenih skupina.

Planovi obrazovanja odraslih

Javni interes – prioritetna obrazovna područja i aktivnosti obrazovanja odraslih, raspoređivanje programa na jedinice lokalne samouprave, programi obrazovanja i dinamika njihovog ostvarivanja, neophodna infrastrukturna potpora za izvođenje programa, izvori i obim financiranja, kao i druga pitanja od značaja za izvođenje aktivnosti obrazovanja odraslih utvrđuju se planom obrazovanja odraslih.

Planove obrazovanja odraslih donose nadležna tijela, shodno propisima u području obrazovanja odraslih.
U procesu donošenja planova obrazovanja odraslih obvezno se provode konzultacije s reprezentativnim socijalnim partnerima i pribavlja mišljenje zavoda za zapošljavanje, gospodarskih komora i drugih relevantnih tijela uprave, institucija i tijela.

Implementacija strateških dokumenata i akcijski planova

Nadležne obrazovne i druge vlasti u Bosni i Hercegovini kontinuirano prate, analiziraju i izvještavaju o efektima implementacije strateških dokumenata i akcijskih planova u području obrazovanja odraslih.

3.3.7.2 Financiranje

Financiranje obrazovanja odraslih se vrši iz: javnih prihoda; sredstava poslodavaca; sredstava polaznika; sredstava fondova Europske unije; donacija i drugih izvora.

U kontekstu uspostavljenog međusektorskog partnerstva i socijalnog dijaloga, svi akteri dijele zajedničku odgovornost za financiranje i u tom smislu, u okviru svojih nadležnosti, predlažu i poduzimaju konkretne akcije i mjere na planu unapređenja postojećih zakonodavstava i razvijanja adekvatnih strategija i modela za dugoročno i održivo financiranje obrazovanja odraslih.

Ove akcije i mjere su naročito usmjerene na:

a) jačanje odgovornosti vladinog sektora za financiranje obrazovanja odraslih;
b) kreiranje stimulativnih poreskih politika i uvođenje drugih poticajnih mjera za poslodavce i druge subjekte koji ulažu u obrazovanje odraslih;
c) uspostavu namjenskih fondova u području obrazovanja odraslih;
d) osiguranje adekvatne infrastrukturne potpore obrazovanju odraslih;
e) osiguranje veće financijske slobode za javne obrazovne ustanove - organizatore obrazovanja odraslih, s ciljem jačanja njihove tržišne konkurentnosti;
f) uspostavu adekvatne politike sufinanciranja organizatora neformalnog obrazovanja;
g) osiguranje različitih oblika i mehanizama financijske potpore pojedincima koji se uključuju u proces obrazovanja odraslih.

3.3.8 NADGLEDANJE POLITIKA OBRAZOVANJA ODRASLIH I NADZOR NAD RADOM ORGANIZATORA OBRAZOVANJA ODRASLIH

3.3.8.1 Nadgledanje politika obrazovanja odraslih

Sukladno prihvaćenim europskim i drugim međunarodnim standardima i smjernicama u pogledu nadgledanja i izvještavanja o politikama obrazovanja odraslih, nadležne vlasti na svim razinama se dogovaraju i međusobno surađuju na upostavi adekvatnih okvira i mehanizama za kontinuirani monitoring ključnih aspekata obrazovanja odraslih u Bosni i Hercegovini.

Kontinuirani monitoring politika obrazovanja odraslih se provodi naročito u pogledu :

a) implementacije zakonodavstava o obrazovanju odraslih;
b) implementacije strateških dokumenata i akcijskih planova;
c) investicija u području obrazovanja odraslih;
d) kvalitete programa i nastavnog procesa;
e) uključivanja marginaliziranih društvenih skupina u programe obrazovanja odraslih.

3.3.8.2 Nadzor nad radom organizatora obrazovanja odraslih

Tijela, njihova nadležnost kao i postupak provođenja inspekcijskog i stručnog nadzora nad radom organizatora obrazovanja odraslih uređuju se propisima Republike Srpske, kantona/županija u Federaciji Bosne i Hercegovine i Brčko distrikta Bosne i Hercegovine.

Privitak 1

**LISTA KLJUČNIH MEĐUNARODNIH I DOKUMENTA EUROPSKE UNIJE (EU)
O POLITIKAMA OBRAZOVANJA ODRASLIH U KONTEKSTU CJELOŽIVOTNOG UČENJA**

1. UN Opća deklaracija o ljudskim pravima (1948);
2. Međunarodni pakt o ekonomskim, socijalnim i kulturnim pravima (1966);
3. Protokol uz Konvenciju za zaštitu ljudskih prava i osnovnih sloboda (1952);
4. Europska socijalna povelja (1961);
5. Ugovor o EUropskoj uniji (1992);
6. Povelja o osnovnim pravima Europske unije (2000);
7. UN Milenijska deklaracija (2000);
8. Svjetska deklaracija obrazovanja za sve (1990);
9. Hamburška deklaracija – Agenda za budućnost (1997);
10. Bijela knjiga Europske komisije: Poučavanje i učenje – prema društvu koje uči (1995);
11. Memorandum o cjeloživotnom učenju (2000);
12. Priopćenje Europske komisije: Stvaranje jedinstvenog europskog prostora cjeloživotnog učenja (2001);
13. Kopenhaška deklaracija (2002);
14. Zaključci Vijeća EU o prepoznavanju i vrednovanju neformalnog i informalnog učenja (2004)
15. Priopćenje Europske komisije: Obrazovanje odraslih – Nikad nije kasno za učenje (2006);
16. EQF - Europski kvalifikacijski okvir za cjeloživotno učenje (2008);
17. Priopćenje Europske komisije: Nove vještine za nove poslove – Predviđanje i usklađivanje tržišta rada i potrebnih vještina (2008);
18. ET 2020 - Strateški okvir za europsku suradnju u obrazovanju i osposobljavanju – Obrazovanje i osposobljavanje 2020 (2009)
19. EUROPA 2020 – Europska strategija za pametan, održiv i inkluzivan razvoj (2010);
20. Rezolucija Vijeća EU: Obnovljena agenda za obrazovanje odraslih (2011);
21. Preporuke Vijeća EU za validaciju neformalnog i informalnog učenja (2012)

Privitak 2

LISTA KLJUČNIH POSTOJEĆIH STRUČNIH INSTITUCIJA
NADLEŽNIH ZA PRAĆENJE OBRAZOVANJA ODRASLIH I UNAPREĐENJE KVALITETE

Red.broj	NAZIV STRUČNE INSTITUCIJE	NADLEŽNOST	PROPIS
1.	**Agencija za predškolsko, osnovno i srednje obrazovanje**	Agencija je nadležna za uspostavu standarda u predškolskom, osnovnom i srednjem obrazovanju, i za druge stručne poslove u području standarda znanja i ocjenjivanja kvalitete koji su određeni posebnim zakonima i drugim propisima; Agencija prati standard i kvalitetu obrazovanja i obuke u okviru srednjeg stručnog obrazovanja i obuke, uključujući obrazovanje i obuku odraslih, te provodi druge aktivnosti koje se tiču primjene standarda.	Zakon o Agenciji za predškolsko, osnovno i srednje obrazovanje ("Sl. glasnik BiH", br. 88/07) - Okvirni zakon o srednjem stručnom obrazovanju i obuci u BiH ("Sl. glasnik BiH", br. 63/08)
2.	**Agencija za rad i zapošljavanje Bosne i Hercegovine**	Agencija je, između ostalog, nadležna za iniciranje neophodnih aktivnosti u službama zapošljavanja entiteta i Brčko distrikta kako bi se, u suradnji sa poslodavcima, sindikatima, obrazovnim institucijama i ostalim udrugama, organizirali i implementirali programi profesionalnog usmjeravanja i obrazovanja s ciljem povećanja zapošljavanja.	Zakon o Agenciji za rad i zapošljavanje Bosne i Hercegovine ("Sl.glasnik BiH", br. 21/03, 2009)
3.	**Zavod za obrazovanje odraslih Republike Srpske**	Zavod je nadležan za vršenje stručnih, upravnih i drugih poslova u području obrazovanja odraslih u Republici Srpskoj: analitičke i razvojne aktivnosti u području obrazovanja odraslih; provjera	Zakon o republičkoj upravi („Sl. glasnik RS" br. 118/08, 74/10 i 86/10) Zakon o obrazovanju

		ispunjenosti uvjeta i kriterija za pružanje usluga obrazovanja odraslih kao i praćenje rada institucija- pružatelja usluga; predlaganje javno važećih obrazovnih programa za osposobljavanje, prekvalifikaciju, dodano obrazovanje, obuku, usavršavanje zaposlenih i nezaposlenih osoba; odobravanje i praćenje programa obrazovanja odraslih; uspostava i vođenje registara programa, sudionika i organizatora obrazovanja odraslih; organiziranje i provođenje obuka za nastavnike, suradnike i dr.	odraslih ("Sl. glasnik RS", br. 59/09 i 1/12)
4.	**Pedagoška institucija Odjela za obrazovanje Vlade Brčko distrikta BIH**	Pedagoška institucija je nadležna za vršenje stručno-pedagoškog nadzora i unapređenje odgojno-obrazovne djelatnosti u Distriktu (u okviru definiranih nadležnosti, izrađuje i programe obrazovanja odraslih)	Zakon o obrazovanju u osnovnim i srednjim školama u Brčko distriktu Bosne i Hercegovine ("Sl. glasnik Brčko distrikta BiH", br. 10/08, 25/08, 4/13)
5.	**Republički pedagoški zavod Republike Srpske**	Zavod obavlja stručne i druge stručne poslove koji se odnose na stručne i savjetodavne poslove u praćenju, unapređivanju i razvoju odgoja i obrazovanja u predškolskom, osnovnom i srednjem obrazovanju (između ostalog, praćenje i vrednovanje kvalitete, pedagoški, savjetodavni, instruktivni, korektivni i nadzorni rad u predškolskim ustanovama, osnovnim i srednjim školama i domovima učenika; istraživački i analitički rad u funkciji unapređivanja	Zakon o republičkoj upravi („Sl. glasnik RS" br. 118/08, 74/10 i 86/10)

		odgojno-obrazovne prakse...)	
6.	**Kantonalni/županijski pedagoški zavodi/zavodi za školstvo u Federaciji Bosne i Hercegovine**	Svi pedagoški zavodi/zavodi za školstvo u kantonima/županijama u Federaciji BiH imaju veoma slične nadležnosti, koje se odnose na vođenje stručnih poslova u implementaciji, unapređenju i razvoju odgoja i obrazovanja, savjetodavno-instruktivni rad i vršenje stručno-pedagoškog nadzora nad radom obrazovnih ustanova u području predškolskog, osnovnog i srednjeg obrazovanja. Vršenje stručnih poslova na unaprjeđenju odgojno-obrazovnog rada podrazumijeva i nadležnost zavoda za pitanja obrazovanja odraslih.	
6.1	Javna ustanova Pedagoški zavod Unsko-sanskog kantona		Odluka o osnivanju javne ustanove Pedagoški zavod Unsko-sanskog kantona („Sl.glasnik USK, br. 3/07)
6.2	Pedagoški zavod Zenica		Zakon o kantonalnim ministarstvima i drugim tijelima kantonalne uprave („Sl.novine ZDK, br. 13/08 ,3/10 i 6/12）
6.3	Pedagoški zavod Tuzlanskog kantona		Zakon o ministarstvima i drugim tijelima uprave Tuzlanskog kantona (“Sl.novine TK, br. 17/00, 3/01, 12/03, 10/05 i 3/08)
6.4	Prosvjetno-pedagoški zavod Sarajevo		Zakon o organizaciji i djelokrugu tijela

			uprave i upravnih organizacija Kantona Sarajevo "Sl.novine KS", br. 7/08, 16/08, 2010))
6.5	Pedagoški zavod Goražde	Između ostalog, u vršenju poslova iz svoje nadležnosti Zavod prati tržište rada i programe prekvalifikacije i dokvalificiranje mladih i odraslih, te učestvuje u reformi obrazovnog sustava "s ciljem hvatanja koraka sa modernim svijetom – ovladavanje informativnim tehnologijama, multijezičkim vještinama, eksperimentalnim znanostima u svim raznolikostima koje pruža obrazovanje za cijeli život.."	Zakono o kantonalnim ministarstvima i drugim tijelima Kantonalne uprave ("Sl. novine BPK Goražde", br. 5/03, 8/04 i 6/10, 13/12)
6.6 6.7	Pedagoški zavod Mostar Zavod za školstvo Mostar		Zakon o kantonalnim ministarstvima i drugim tijelima kantonalne uprave (Sl. novine HNK", br. 4/98, 1/02, 4/07, 2013)**/** Zakon o županijskim ministarstvima i drugim tijelima županijske uprave ("Narodne novine HNŽ, br. 4/98, 1/02 i 4/07, 2013)
7.	**Zavodi i javne službe za zapošljavanje**	Ove ustanove/službe su, između ostalog, nadležne za posredovanje između poslodavaca i nezaposlenih osoba, te pružanje pomoći nezaposlenim osobama da kroz različite programe obrazovanja i obuke prilagode svoje kvalifikacije i vještine zahtjevima tržišta rada.	Nadležnosti, organizacija i djelatnost ovih ustanova/službi su regulirani propisima Federacije BiH, Republike Srpske, BD BiH i kantona/županija u Federaciji BiH

7.1	Federalni zavod za zapošljavanje FBIH		
7.2	JU Zavod za zapošljavanje Republike Srpske		
7.3	Zavod za zapošljavanje Brčko distrikta BIH		
7.4	Javne službe za zapošljavanje, uspostavljene u svih deset kantona u Federaciji BIH		